תצא ב

א. בפירוש הפסוקי „כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שׂבעך ואל כליך לא תתן", אמרו חז"ל[2] „בפועל הכתוב מדבר".

היסוד לפירוש זה מצינו בזה שלש דעות:

א) בבבלי[3] נלמד הדבר מגז"ש — „נאמר כאן ביאה ונאמר להלן[4] לא תבא עליו השמש מה להלן בפועל הכתוב מדבר אף כאן בפועל הכתוב מדבר".

ב) בירושלמי[5] נלמד מהמשך הכתוב — „כתיב כי תבא בכרם רעך יכול ב־שאר כל אדם הכתוב מדבר ת"ל ואל כליך לא תתן אבל נותן את לכליו של חבירך ואי זה זה, זה הפועל"[5]. ועד"ז בכתוב שלאח"ז[6] „כי תבא בקמת רעך — יכול בשאר כל אדם הכתוב מדבר ת"ל וחרמש לא תניף על קמת רעך את שיש לו רשות להניף ואי זה זה, זה הפועל"[7].

ג) הרמב"ם[8] כתב שמכתוב זה עצמו מוכרח הוא — „כי תבוא בכרם רעך וגו' וכתוב כי תבא בקמת רעך, מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בשכיר וכי אילו לא שכרו מי התיר לו שיבא בכרם רעהו (ומי התיר לו לבא) בקמה שלו שלא מדעתו, אלא כך הוא אומר כי תבא לרשות בעלים לעבודה — תאכל"[9].

ויש לומר, שגם רש"י בפירושו על התורה ס"ל הכי, שכתב: „כי תבא בכרם רעך — בפועל הכתוב מדבר", וכן בכתוב שלאחריו „כי תבא בקמת רעך — אף זה בפועל הכתוב מדבר".

דמזה שרש"י (א) לא העתיק מהכתוב אלא רק התיבות „כי תבא בכרם רעך" (וכן רק „כי תבא בקמת רעך"), ולא המשך הכתוב (ואפילו לא רמזו ב„וגו'"), וכן (ב) לא הזכיר כלל הגז"ש מהנאמר להלן „לא תבא עליו השמש" — מוכח, שלדעת רש"י יודעים ש„בפועל הכתוב מדבר" מהתיבות „כי תבא בכרם רעך" עצמן (וכן מ„כי תבא בקמת רעך").

והטעם מובן בפשטות, כמ"ש הרמב"ם — דכיון שהמדובר בכרם רעהו ובקמת

---

1) פרשתנו כג, כה.

2) ב"מ פז, ב.

3) פרשתנו כד, טו.

4) מעשרות פ"ב ה"ד.

5) ולכאורה יל"פ שזוהי כוונת הספרי כאן, „כי תבא בכרם רעך יכול לעולם ת"ל ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעה"ב", דכוונתו ב„יכול לעולם" היינו (כולל) בכל אדם, „ת"ל ואל כליך לא תתן כו'" — שהמדובר בפועל. אבל במפרשי הספרי לא פירשו כן.

*) גם בראם לפרש"י כאן מבאר דלמדין שבפועל הכתוב מדבר מדרשת הספרי (ראה שפ"ח. משכיל לדוד. ועוד). אבל מפרש בספרי כתוכן פרש"י שלאח"ז, דהיינו פועל בבציר, לאפוקי פועל בעדור ובקשקוש. אבל ראה אמרי שפר ועוד לפרש"י כאן, דהספרי בא ללמוד רק שלא דברה תורה אלא בשעת בציר כו', והלימוד דבפועל הכתוב מדבר הוא מגז"ש כבגמ'. וראה בארוכה במפרשי הספרי.

6) כג, כו.

7) ראה דרשות הספרי עה"פ ובמפרשים. וגם שם שקו"ט ע"ד הנ"ל בהערה 5. ואכ"מ.

8) הלכות שכירות רפי"ב.

9) בספרי דבי רב לספרי (שם כג, כו) האריך דמשמע להרמב"ם מתרי טעמי דהגז"ש בגמ' לאו גז"ש גמורה היא. ע"ש. וצ"ע.

רעהו — „מי התיר לו שיבא" בלי רשות הבעלים? ועכצ"ל[10] ש„בפועל הכתוב מדבר".

ב. ויש לומר, שהחילוק בין שלש דעות אלו אינו רק במקור הפירוש אלא גם בתוכן — שהם ג' אופנים בהגדרת הדין דאכילת פועל בשעת מלאכתו, שיש לבארו בכמה אופנים (ובלשון הצפע"נ בכמה ענינים[11]: מצד הנפעל, הפעולה, או הפועל):

א) אכילת הפועל היא כעין שכר על המלאכה (הנפעל) שעושה עבור הבעה"ב, שנוסף על שכרו שמשלם לו הבעה"ב עבור מלאכתו, הוא גם אוכל מהפירות כו' שעובד בהם.

ב) אכילת הפועל אינה עבור ה־מלאכה והתועלת שגורם לבעה"ב, אלא שעבודתו של הפועל, שטורח ומתייגע במלאכת רעהו, נותנת לו זכות לאכול (בשעת מעשה) מפירותיו כו'.

ג) אכילתו אינה בגדר שכר כלל — לא על החפצא דהמלאכה ולא על עבודת הגברא — אלא הוא דין בפני עצמו, דכיון שיש עליו שם „פועל", זיכתו התורה לאכול מן הפירות כו' שפועל בהם.

מהנפק"מ בין אופנים אלו י"ל, שהוא ע"ד האיבעי' בגמ'[12] „פועל משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל", דפרש"י שם: „משלו הוא אוכל — תוספת שכר הוא שהוסיפה לו תורה, או משל שמים במתנת גמילות חסדים כשאר מתנות עניים".

לאופן הא' הנ"ל, שאכילת הפועל היא מחמת המלאכה שעושה עבור הבעה"ב — י"ל ד„משלו הוא אוכל", שזכות זו היא (בל' רש"י כנ"ל) „תוספת שכר" עבור מלאכתו, והיינו שהוא באותו הסוג של עיקר שכרו (שהוא תשלום עבור מלאכתו), אלא שהיא „תוספת שכר . . שהוסיפה לו תורה".

לאופן הג' הנ"ל — שזהו דין מצד עצם שם ותואר „פועל" (ולא מצד המלאכה שעושה) — ה"ז כהצד ד„משל שמים הוא אוכל", דכשם שהתורה זיכתה לעניים מתנות שונות בפרי האדמה, כך זכי לי' רחמנא ל„פועל" לאכול מפירות האדמה שפועל בה.

ולאופן הב', שזהו מצד עבודת וטירחת הפועל — יש מקום לשני צדדי ה־איבעיא: יתכן לומר „משלו הוא אוכל", שזהו חלק משכרו, דכשם שמגיע לו (עיקר) שכרו על מלאכתו שנעשית עבור הבעה"ב, כך מגיע לו „תוספת שכר" על עבודתו וטירחתו[13]; ואפשר לומר, שאינו

---

10) ראה ב"מ (צב, א) פרש"י ד"ה ת"ק ליתי לי' ותוד"ה איבעית שם, דהלשון „פועל" שולל דעת איסי בן יהודה שם, דמפרש הכתוב „בביאת כל אדם הכתוב מדבר" (ולפי פי' ר"א בגמ' ב„עושין ב־סעודתם דעבדו ואכלו") — גם הנכנס בלי רשות בעלים. ולהעיר משו"ע אדה"ז חלק חו"מ (ח"ו) הלכות שאלה ושכירות כו' סכ"ב „כי תבא בכרם רעך כו' ובפועל העובד בכרם הכתוב מדבר כו' ולא בשאר כל אדם וכן כי תבוא בקמת רעך גו' בפועל הכתוב מדבר ולא בשאר כל אדם". אבל בפי' הר"ח בשטמ"ק ב"מ שם צב, א ד"ה איבעית, רא"ש שם, מפרשים דעת הת"ק במשנה „הרי אוכל פועל כו'" כאיסי בן יהודה, ולא כרש"י ותוס' שם. ובכמה מפרשי הספרי (ראה ספרי דבי רב ועוד כאן) מפרשים דברי הספרי כדעת איסי בן יהודה. וראה בחיי ואמרי שפר כאן. ואכ"מ.

11) ראה מפענח צפונות פי"ב. וש"נ.

12) ב"מ צב, א.

13) אבל לא עבור המלאכה עצמה כגוף השכירות. — ולפי אופן זה בפי' „משלו הוא אוכל" (דאינו דומה לשכר עבור עצם המלאכה) אולי יש ליישב קושיית החכמת שלמה בגליון השו"ע חו"מ סשל"ז סי"ב.

בגדר „שכר" כ״א רק „מתנת גמילות חסדים", אלא שמתנה זו ניתנה לו רק מחמת עבודתו וטירחתו, ע״ד אי לאו דעביד נייחא לנפשי׳ לא יהיב לי מתנתא[14].

ג. וזהו החילוק בין שלשת המקורות לפירוש „בפועל הכתוב מדבר"

— (א) דרשת הירושלמי שנלמד מסיפא דקרא „ואל כליך לא תתן, אבל נותן את לכליו של חבירך .. זה ה־פועל", (ב) הגז״ש שבבבלי מה„נאמר להלן לא תבא עליו השמש", (ג) הלימוד מהתיבות „כי תבא בכרם רעך" עצמן — „כי אילו לא שכרו מי התיר לו שיבא בכרם רעהו" —

דיש לומר, שתוכן החילוק בין הלי־מודים הנ״ל, תלוי בתוכן הענין המדובר במקום הנלמד:

להירושלמי שלמדין זה ממ״ש „ואל כליך לא תתן — אבל נותן את לכליו של חבירך", שמדובר בגוף המלאכה שעושה לבעה״ב — י״ל דס״ל ד„משלו הוא אוכל", ואכילת הפועל היא כעין „תוספת שכר .. שהוסיפה לו תורה" עבור מלאכתו;

לש״ס דילן, שהלימוד הוא מהגז״ש ד„לא תבא עליו השמש", הנאמר גבי הדין ד„ביומו תתן שכרו" — הרי זה דין מצד הגברא העובד, וכהמשך הכתוב (ד„ביומו תתן שכרו") „ואליו הוא נושא את נפשו — אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות, עלה בכבש ונתלה באילן"[15], והיינו שהדין ד„ביומו תתן שכרו" אינו (כ״כ) מצד גוף המלאכה שעושה ל־בעה״ב, כ״א מצד מסירת נפשו של הפו־על עליו, ועד״ז בנדו״ד, דין אכילת הפועל, שהוא מצד טירחתו ועבודתו של הפועל

[ולכן איבעי׳ לי׳ בגמ׳ אי אכילת פועל[16] „משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל", וכנ״ל שלאופן זה יש מקום לשני צדדים אלו[17]];

ולהרמב״ם[18] ופרש״י על התורה, ש־מהתיבות „כי תבא בכרם רעך" עצמן למדים ש„בפועל הכתוב מדבר" — הרי זכות[19] האכילה של הפועל היא מצד

14) ראה גיטין נ, ב. ב״ב קנו, רע״א. וראה גם מגילה כו, ב. ב״מ טז, א.

15) פרש״י פרשתנו עה״פ.

16) ראה בהמשך הדרשות בגמ׳ שם (פז, ב) „כנפשך כנפש של בעה״ב כך נפשו של פועל מה נפשך אוכל ופטור (מן המעשר) אף נפשו של פועל אוכל ופטור". ופרש״י שם „כנפשך — כאילו הן שלך. אף פועל אוכל ופטור — ולא אמרינן הואיל דבאגרי׳ אכיל על כרחו של בעה״ב הוי׳ לי׳ כמקח כו׳ כיון דזבני׳ אחשבי׳". ומשמע דמשלו הוא אוכל.

וי״ל בב׳ אופנים, דהדרשא ד„כנפשך" קמ״ל דאף ד„באגרי׳ אכיל" מ״מ פטור כהבעה״ב: או דקמ״ל, דהוא לא כהקס״ד דהוי׳ לי׳ כמקח וזבני׳, כ״א דמשל שמים אוכל. ופשיטא לפי׳ התוס׳ ב„משל שמים" (הובא בהערה 19) דלא שייך לומר דהוה לי׳ כמקח.

ולהעיר מתולדות אדם לספרי (כג, כה), דמפרש הדרשה „רעך ולא של הקדש" (שבהמשך הדרשות בגמ׳ שם) דס״ל דמשל שמים הוא אוכל.

17) להעיר מב״מ שם (צב, א), דהגמ׳ רצה לתלות מחלוקת ר״א חסמא וחכמים אם פועל אוכל יותר על שכרו, ב„אם משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל", ודחה „לא דכולי עלמא משלו הוא אוכל והכא בכנפשך קמיפלגי", אבל ראה תוד״ה כן נמצא, השקו״ט בגי׳ הגמ׳ ומפרש דמצי קאי לב׳ הדיעות. ע״ש.

18) דפסק דאוכל „משל שמים" (הל׳ שכירות ספי״ב).

19) להעיר שבפרש״י על הש״ס (צב, א) מפרש דלהאופן ד„משל שמים הוא אוכל" — יכול ליתן לאשתו ובניו, אלא ד„כל זמן דלא מטא לידי׳ לא זכי לי״", ולא כפי׳ התוס׳ (שם ד״ה אי אמרת) ד„אי

*) ודברי רש״י שם ע״ב ד״ה אי אמרת (וד״ה

עצם שם ותואר „פועל"[20], שחל עליו מיד כששכרו ובאי[21] לכרם רעהו[22].

משל שמים הוא אוכל לא יהבינן להו שלא זיכה לו הכתוב אלא מה שהוא לועס ואוכל ואין לו כח ליתן כלום" (ראה טור חו"מ סשל"ז ובפרישה שם. סמ"ע שם סקל"ג. הגהות הגר"א בגליון הגמ' שם). ולהעיר ממנ"ח (מצוה תקעו) שלדעת הרמב"ם אם חסמו בעה"ב לפועל פטור מתשלומין.

מדברי הרמב"ם בהל' שכירות פי"ב הי"ג משמע שס"ל כדברי התוס', דגם לאחרי שמטי לידי' אינו נותן לאשתו ובניו (ומ"ש בה"ג שם „וכן פועל שהוליך בידו ממה שעשה או שלקח יתר על אכילתו ונותן לאחרים עובר כו'", והרי לדעת התוס' הוא הדין לכאורה גם בלקח רק בכדי אכילתו ולא יתר על אכילתו — ראה מעיני החכמה (למהרא"ל צונץ) לב"מ שם. וראה רי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ל"ת רסז (שבד, א ואילך)). אבל י"ל שלפי פרש"י עה"ת ד„בפועל הכתוב מדבר" ה"ז רק זכות אכילה מצד עצם שם „פועל", כבפנים.

ולהעיר דברמב"ם שם הי"ג כ' „שלא זכתה תורה אלא לפועל עצמו", וזה דאוכל „משל שמים" כ' בהי"ד שם רק בנוגע לקטנים שעושין עם אביהם. ואכ"מ.

20) כן יש לפרש בדרך ההלכה שבפרש"י, דדברי רש"י „בפועל הכתוב מדבר" אינם רק לשלול דעת איסי בן יהודה „בביאת כל אדם הכתוב מדבר" (כבאמרי שפר כאן) — אלא שזכות האכילה היא מצד עצם שם „פועל", כבפנים.

21) אף שפשוט שאינו אוכל לפני התחלת המלאכה. ולהעיר מתוד"ה תבואת ב"מ פח, סע"א מתי מתחיל מקחו של הפועל, אם משעה שעושה מלאכתו או כשאוכל. ואכ"מ.

22) עפ"ז יש לבאר ג"כ המשך פירוש רש"י בענין זה:

א) על „ואל כליך לא תתן" פרש"י „מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל" — דמזה שמדייק „מכאן שלא דברה כו'" משמע, שבא לשלול פירוש אחר ולחדש איזה דבר.

וע"פ הנ"ל מובן, כי כיון שלפרש"י זכות אכילת

משל שמים) אלא כשנותן לתוך פיו, כ' בנוגע לעבדיו הקטנים. ואכ"מ.

ד. והנה ידוע מה שארז"ל[23], „מה שהוא [הקב"ה] עושה הוא אומר לישראל לעשות". ומזה מובן, שהלכות התורה בנוגע ל„פועל" ו„בעה"ב" כפשוטם, יסודן הוא — „מה שהוא עושה", הנהגת הקב"ה כלפי בני ישראל, שעבודתם של ישראל בקיום התומ"צ היא בדוגמת עבודתו של „פועל", ושכר מצות הוא ה„תשלום" שהקב"ה משלם לישראל עבור פעולתם ועבודתם[24].

וכן הוא בהדין דאכילת פועל בעת מלאכתו — שיסודו ושרשו הוא דין „אכילת" בני ישראל בעת עבודתם בקיום התורה והמצוות (בלשון המשנה[25] „שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז").

הפועל באה מצד עצם שם פועל („בפועל הכתוב מדבר"), יש מקום לומר שכן הוא בכל פועל, אלא שמהוספת הכתוב „ואל כליך לא תתן" (דלכאורה מיותרים תיבות אלו — דמהיכא קס"ד שהותר לו) למדין שמדובר בפועל מיוחד — „מכאן שלא דברה כו' אלא בשעת הבציר כו'".

ב) „כנפשך" פרש"י „כמה שתרצה" (אף שבגמ' (ב"מ פז, סע"ב. שם צב, א. וראה גם ספרי עה"פ כאן) מצינו עוד פירושים בתיבה זו") — דכיון שלדעת רש"י) אוכל מצד עצם שם „פועל", אין הגבלה באכילתו, וכל זמן שהוא „פועל" אוכל „כמה שתרצה".

23) שמו"ר פ"ל, ט. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. ויק"ר פל"ה, ג. ועוד.

24) ראה אבות פ"ב מי"ד-טז. תו"כ (ורש"י) בחוקותי כו, ט. וראה בארוכה הדרן על (משניות) מס' אבות (לקו"ש חי"ז ע' 387 ואילך. ביאורים לפרקי אבות בסופו). לקו"ש חכ"ט ע' 138 ואילך (ושם נת' באו"א מהמבואר לקמן בפנים). וראה ש"ך עה"ת פרשתנו עה"פ בפי' כי תבוא בכרם רעך.

25) פאה רפ"א.

*) ובפשטות י"ל, כי רש"י מפרש פשט"מ, ובפשוטו של מקרא כבר ידענו ד„נפש" הוא (גם) מלשון רצון, כמו שפירש רש"י לעיל (ח"ש כג, ח) „נפשכם — רצונכם", ולכן פירש „כמה שתרצה".

ויש לומר, שיסוד דין אכילת פועל בעת מלאכתו בהנהגת הקב"ה („מה שהוא עושה") — הוא ה„שכר" של יעודים גשמיים שבתורה, ע"פ ביאור הרמב"ם הידוע[26], שאין הם „סוף מתן שכרן של מצות" (כי „מתן שכרן של מצות . . (הוא) חיי העולם הבא", שהוא שכר רוחני), אלא ענינם הוא, ש„הקב"ה נתן לנו תורה . . והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד — שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה . . וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב כדי . . (ש)נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא".

וזהו כענין דין אכילת הפועל מהפירות שעובד בהם, שאין זה השכר והתשלום עבור מלאכתו, כי אם, מה שאוכל בעת מלאכתו — ע"ד היעודיים הגשמיים שהקב"ה נותן לבנ"י בעולם הזה (זמן העבודה, „היום לעשותם"[27]), שאין זה תשלום עבודתם, כי אם, הסרת המניעה (בזמן העבודה) כדי שיוכלו לעבוד עבודתם במנוחה בלי בלבולים כו'.

ה. עפ"ז יש לבאר הטעם שהכתוב מתחיל בדין „כי תבא בכרם רעך" (אכילת הפועל „בכרם" שעובד בו), ורק אח"כ מפרש „כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות גו'". דלכאורה אינו מובן, שהרי אכילת הפועל בכרם רעך יש בה, לכארה, חידוש יותר גדול מקטיפת מלילות בקמה, וא"כ הו"ל להקדים הדין ד„כי תבא בקמת רעך" ואח"כ להוסיף (חידוש יותר גדול) „כי תבא בכרם רעך". ולמה מקדים הדין דאכילת הפועל בכרם (שממנו יכולים ללמוד בכ"ש וק"ו לענין אכילה בקמה)?

וע"פ הנ"ל י"ל, כי הדין דאכילת „פועל" בהנהגת הקב"ה עם ישראל — הוא בפשטות יותר גבי „כרם רעך" (כמרז"ל[28] „רעך זה הקב"ה"), מאשר גבי „קמת רעך".

ביאור הדבר:

„כרם" ו„קמה" רומזים לשני סוגים בגידולי קרקע, שהם דוגמת ב' הענינים שבברכת בורא נפשות — „חסרונן", ו„להחיות בהם נפש"[29]: „חסרונן" הם הדברים המוכרחים לקיום האדם, וכמו תבואות השדה (קמת רעך), „ארץ ממנה יצא לחם"[30], שהלחם מוכרח לקיום האדם, „לחם לבב אנוש יסעד"[31]; „ולהחיות בהם נפש" קאי על ענינים שהם לתענוג, וזהו"ע ה„כרם" שמצמיח פירות המוסיפים בתענוג האדם אבל אינם דבר מוכרח כמו לחם.

וענינם בעבודת ה', ש„קמה" שבשדה היא העבודה בפועל כפי המוכרח; ו„כרם" קאי על עבודת ה' באופן של תענוג. כלומר: העבודה ד„שדה" (קמה) הוא כאשר מקיים רצון העליון מתוך כפי' וקב"ע, כעבודת עבד, ואז מעשיו הם (בעיקר) באופן המוכרח ע"פ שורת הדין — תנו לי חובתי ואעשנה; וכרם היא העבודה שמתוך תענוג, והיינו שאינו צריך לכפות את עצמו לקיים התומ"צ, אלא יש לו בזה חיות ותענוג, ואז קיומו

---

26) הל' תשובה פ"ט ה"א.

27) ס"פ ואתחנן.

28) שמו"ר ר"פ יתרו. רש"י שבת לא, א ד"ה דעלך. וראה גם זח"ב נה, ב. ועוד.

29) טור או"ח (דאדה"ז) סר"ז. לקו"ת ואתחנן ד, ג. ובכ"מ.

30) איוב כח, ה.

31) תהלים קד, טו.

ועשייתו הם באופן דהידור מצוה ולפנים משורת הדין.

ולכן התחיל הכתוב בדין אכילת פועל בכרם רעהו, כי זוהי מילתא ד־פשיטא יותר, שכאשר איש ישראל עובד את ה' באופן של „כרם", מתוך תענוג, אזי ודאי שהקב"ה „יסיר ממנו כל הדב־רים המונעים" אותו מלעשותה, וישפיע לו „כל הטובות המחזיקות את" ידיו לעשות התורה, וכדיוק לשון הרמב"ם הנ"ל „שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש כו' (אזי) יסיר ממנו כל הדברים ה־מונעים . . וישפיע לנו כל הטובות ה־מחזיקות כו'": ואח"כ מוסיף הכתוב חידוש־גדול יותר, שגם „כי תבא בקמת רעך" — העבודה המוכרחת, גם בזה הדין דאכילת „פועל", היינו שהקב"ה מסיר הדברים המונעים ומשפיע כל ה־טובות המחזיקות את הידים כדי שיוכל לעבוד עבודה זו.

וזהו גם דיוק לשון רש"י עה"פ „כי תבא בקמת רעך" — „אף זו בפועל ה־כתוב מדבר", שכוונתו (ב„יינה של תורה" שבפרש"י) היא לבאר, מדוע באמת מסיר הקב"ה הדברים המונעים ומשפיע כל הטובות כו', כאשר עבודת האדם היא רק „בקמת רעך" (ולא מתוך תענוג, „בשמחה ובטובת נפש")? ומתרץ רש"י, „אף זו בפועל הכתוב מדבר", דכיון ש־עבודת ישראל היא באופן של „פועל", לכן, הרי הוא אוכל ממלאכתו.

ו. ויובן זה בהקדים ביאור ג' ה־אופנים הנ"ל בגדר אכילת „פועל" — כפי שהם בהנהגת הקב"ה עם עמו ישראל — דע"פ הכלל הידוע „אלו ואלו דברי אלקים חיים"[32] מובן, שבהנהגת הקב"ה („מה שהוא עושה"), ישנם כל שלשת אופנים אלו.

ביאור הענין:

ביעודים גשמיים עצמם ישנם, ב־כללות, ג' אופנים:

א) מילוי צרכי האדם, ענינים הכ־רחיים, „לחם לאכול ובגד ללבוש"[33] — כדי שהאדם יוכל לחיות ולהתקיים.

ב) הסרת כל הדברים המונעים אותנו מקיום התומ"צ כגון חולי ומלחמה ורעב וכיו"ב, והשפעת כל הטובות כו' — ושני פרטים בזה: (א) זה כולל לא רק כל המוכרח בשביל חיי האדם אלא גם מצב של מנוחה ושלוה, (ב) הסרת כל הדברים המונעים (הנ"ל) והשפעת כל הטובות באופן שאינו ע"פ טבע.

ג) השלימות ביעודים גשמיים — „באותו הזמן (ש)לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר"[34] — שאז יהי' כל העולם כולו במצב של שלימות כו', וכמובן בפשטות, דככל שיהי' מצב של מנוחה ושלוה (גשמית) בזמן הזה, אין זה דומה כלל וכלל למצב של שלוה ומנוחה ד־ימות המשיח, וכמ"ש הרמב"ם[35] ש„מפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינוחו ממלכיות ש־אינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כו'". הרי, שאף שהרמב"ם האריך (ב־הלכה שלפנ"ז) דכאשר איש ישראל עושה התורה בשמחה ובטובת נפש הבטיחה תורה שהקב"ה יסיר ממנו כל הדברים המונעים כו' וישפיע לו כל ה־טובות כו' — מ"מ, נתאוו אז חכמי ישראל לימות המשיח (ואינם מסתפקים בהסרת

32) עירובין יג, ב.

33) ל' הכתוב — ויצא כח, כ.

34) רמב"ם סוף הל' מלכים.

35) הל' תשובה שם ה"ב.

המניעות והשפעת הטובות שבזמן הזה), כי המרגוע האמיתי יהי' רק באותו הזמן.

ז. ויש לומר, שג' סוגים אלו באופן השכר הם כנגד ג' אופנים בעבודת ה־אדם:

השכר על עבודת האדם כשהיא רק למלאות את חובו — הם היעודים ה־גשמיים שבגדר שכר על עבודתו, דכשם ש„מגיע" לו תשלום בגמר עבודתו עבור עבודתו בתורה ומצוות (חיי עוה"ב), כך מגיעה לו „תוספת שכר", שיוסרו ממנו מניעות כו' ויושפע לו טובות כו' בעת העבודה גופא — אבל כיון שזהו בגדר „תשלום", ה"ז רק כפי המוכרח לחייו, „לחם לאכול ובגד ללבוש"[36].

למעלה מזה — כאשר האדם עובד ה' „בשמחה ובטובת נפש", ומקיים המצוות בהידור ולפנים משורת הדין, מתנהג הקב"ה עמו ג"כ לפנים משורת הדין, ומסיר ממנו כל הדברים המונעים ומש־פיע לו כל הטובות כו', ובאופן שלמעלה מן הטבע כנ"ל.

אמנם, שני אופנים אלו, הם בשביל האדם, דלהיות שהוא עובד השם, אם רק כפי חובתו, או גם לפנים משורת הדין, לכן, נותן לו הקב"ה מדה כנגד מדה.

אבל יש אופן שלישי — שהסרת ה־מניעות והשפעת הטובות אינה כדי לזכות את האדם, אלא בשביל העבודה עצמה. דכיון שעבודת השם בשלימות אינה אפשרית כ"א בהסרת כל המניעות והשפעת כל הטובות, לכן, מביא הקב"ה מצב זה, כדי שהעבודה תהי' כדבעי[37]. ויש לומר, שזה תלוי בכך, שהאדם עובד השם באופן שמרגיש שכל מציאותו אינה אלא מה שהוא „פועל" של הקב"ה. דלא רק שהוא מקיים תורה ומצוות, או גם עושה לפנים משורת הדין, אלא עוד זאת, שאין לו שום ענין בחייו מלבד עבודת השם, ובלשון הרמב"ם[38] „עובד את ה' תמיד". וכיון שכל מציאותו היא רק מה שהוא „פועל" של הקב"ה, עובד השם, לכן, מביא הקב"ה המצב שעבודתו תוכל להיות בתכלית השלימות, בלי שום מניעה כלל.

וזה יהי' מצב בני ישראל באותו הזמן, שאז „לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"[34], והיינו שלא יהי' שום עסק אחר מלבד עבודת השם, „פנויין בתורה וחכמתה"*[38] — ולכן אז יהי' המרגוע האמיתי, ועד ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים[39].

ועפ"ז י"ל שזהו החידוש (בפנימיות ה־

---

36) בכללות גם זה נכלל ביעודים גשמיים, אף שאינו מפורש ברמב"ם שם (ה"א), כי הרמב"ם שם א) בא לתרץ „מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כך כו', ושאר כל דברי הברית", שבתוכם מבוארות השפעות מרובות, לא רק לחם לאכול ובגד ללבוש. ב) מבאר שכל השפעות הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה הוא „כדי . . (ש)נשב פנויים ללמוד כו' ולעשות כו' כדי שנזכה לחיי העולם הבא", וכיון „שלפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה", הרי כדי להגיע להשלימות בחיי עוה"ב (ש„נהנין מזיו שכינה שיודעים ומשיגין מאמתת הקב"ה" — רמב"ם שם פ"ח ה"ב), הוא כאשר „יודעו דעה גמורה נכונה" שהוא דוקא כאשר הוא פנוי „להתחכם בתורה ולעסוק בה" (שם פ"ט ה"א), ולזה דרוש לא רק לחם לאכול כו' אלא השפעות מרובות כו'.

37) ראה לקמן הערה 39.

38) הל' דיעות ספ"ג.

*38) ל' הרמב"ם הל' מלכים שם ה"ד.

39) דמ"ש הרמב"ם ד„נתאוו כל ישראל כו' כדי שינוחו ממלכיות כו' ירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא", אין הכוונה שרוצים ומתאווים לעוה"ב בתור שכר, כ"א לענינו שהוא שלימות העבודה — שהיא הדביקות בהשם ע"י הדעת והאהבה, כמשנ"ת בארוכה במ"א — ראה לקו"ש חל"ג ס"ע 87 ואילך.

ענינים) בדיוק לשון רש"י בפסוק "כי תבא בקמת רעך" – "אף זו בפועל הכתוב מדבר": אף שמדובר בהעבודה של "קמת רעך", לא עבודה מתוך תענוג אלא בדרך כפי' וקבלת עול כנ"ל, מ"מ, כיון שמציאותו האמיתית של כאו"א מישראל הוא מה שהוא "פועל" של הקב"ה, וכל דבר שעושה הוא ענין של עבודת השם (כי נצטווינו[40] "בכל דרכיך דעהו") – לכן, גם הוא אוכל בעת מלאכתו, שהובטחו לו כל היעודים הגשמיים כדי שעבודתו תהי' מתוך מנוחה ומרגוע – בתכלית השלימות[41].

אלא, שאם עבודתו היא "בכרם רעך", עבודה מתוך תענוג – אזי זוכה ל"ואכלת . . כנפשך שבעך", והיינו אכילה תוך תענוג, עד לשביעה: משא"כ כשעבודתו היא רק מתוך קבלת עול, "קמת רעך", אזי זוכה רק ל"וקטפת מלילות בידך", בלי עונג.

ח. וע"ד החסידות יש לפרש הענין דאכילת פועל בעת המלאכה בעומק יותר – שזה קאי על העונג מהעבודה גופא. והיינו, משום שעבודת בני ישראל גורמת נחת רוח למעלה, כמחז"ל[42] "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני", ואכילת הפועל ממלאכת רעהו שעסוק בה, מורה על הנאת האדם מזה שיודע שעבודתו גורמת נחת רוח להקב"ה.

ובזה יש חילוק בין שני אופני ה־עבודה – "כי תבא בכרם רעך" ו"כי תבא בקמת רעך":

כאשר עבודת האדם היא מתוך תענוג, הרי הוא בא ונכנס ל"כרם רעך" (זה הקב"ה), היינו שמרגיש את תענוג הבורא[43]. וזהו הפירוש הפנימי ב"ואל כליך לא תתן" – כי תענוג הבורא הוא למעלה ממדידה של "כלים", וזהו החי־דוש בכתוב, דאע"פ שהמדובר באור אלקי שלמעלה מכלים, מ"מ, כיון שה־אדם עובד השם מתוך תענוג, הרי "ו־אכלת . . כנפשך שבעך", שזוכה שאור זה מאיר בו בפנימיות, כמו מאכל ש־נעשה דם ובשר כבשרו, ועד שפועל בו שובע, "כנפשך שבעך"[44].

וכאשר עבודת האדם היא בדרך כפי', אזי זוכה לבוא "בקמת רעך": "קמה" מורה על גדולה ורוממות, והיינו, דכיון שבעבודתו נרגש ענין העול וקבלת מלכותו של הקב"ה, לכן זוכה להרגיש גילוי מלכותו ית', "קמת רעך", שאור זה בא ברוממות[45], ולכן לא נאמר בכתוב ע"ד אכילת המלילות, כי אור זה אינו מאיר בפנימיות (כ"כ), אבל מ"מ גם אור זה משפיע על האדם, עד לעשי' ממש, "וקטפת מלילות בידך", דכיון שעבודתו היא בעשי' (ודרך כפי'), לכן נמשך האור עד למטה מטה, עד לכלי העשי' של האדם, "ידיך".

ט. ועל ידי עבודת בני ישראל בשני אופנים הנ"ל, מתוך קבלת עול וכפי'

40) משלי ג, ו. רמב"ם הל' דיעות שם.

41) ומכיון דשם "פועל" חל עליו גם לפני שעובד בפועל ממש (ראה לעיל סוס"ג), לכן, אף שבנוגע לדין אכילת פועל כפשוטו אינו אוכל לפני העבודה (כפרטי הדינים שבזה), הרי בנוגע לבנ"י ואביהם שבשמים, משפיע הקב"ה גם לפני העבודה בפועל – ראה רמב"ם שם "יסיר ממנו כו' וישפיע לנו כל הטובות כו' כדי כו' (אח"כ) ללמוד כו' ולעשות כו'".

42) רש"י ויקרא א, ט. ספרי שלח טו, ז. ספרי ורש"י פינחס כח, ח. ועוד.

43) ראה המשך וככה תרל"ז פי"ב־יג.

44) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 245 ואילך. וש"נ.

45) ראה בהמשך ההילולא בפי' "אסתלק יקרא דקב"ה בכולהו עלמין", שהגילוי הוא באופן של הסתלקות ורוממות. ע"ש.

(קמת רעך), ומתוך תענוג (כרם רעך), ובפרט בחודש אלול – משפיע הקב"ה לבנ"י כל צרכיהם נוסף על דברים המוכרחים, לחם לאכול ובגד ללבוש, גם כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה, שובע שלום וריבוי כסף וזהב, לכאו"א מבנ"י, ופשיטא – כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ו(גם) מתוקה, בבני חיי ומזונא (וכ"ז) רוויחי,

והוא הכנה מתאימה להעבודה דראש השנה, ש„מצות היום בשופר"[46], שעל ידי השופר פועלים שיהי' תמליכוני עליכם, כמרז"ל[47] „תמליכוני עליכם . . ובמה ב־שופר", המשכת מלכותו של הקב"ה, וכן „שופר" הוא מלשון שפרו מעשיכם[48], שהו"ע התענוג, שעל ידי השופר ממשי־כים מפנימיות התענוג בכל סדר השתל־שלות[49], עד שזוכים לאמיתת התענוג שיתגלה לעתיד לבא, שכל המעדנים (דהעולם) מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את השם בלבד[34], בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ תצא תשמ"ה)

---

46) ר"ה כו, ב (במשנה). שם כז, א. רמב"ם הל' שופר פ"א ה"ב.

47) ר"ה טז, סע"א. לד, ב.

48) ויק"ר פכ"ט, ו.

49) סידור שער ר"ה (רלה, סע"א), שער ה־תקיעות (רמד, ג ואילך). ועוד.